

Klasserommets praksisformer 20 år etter – en evaluering av seksårsreformen (Reform 97) og de yngste barnas skolehverdag

De yngste elevene i skolen – Evaluering av seksårsreformen (Reform97)
Saksnr. 2019-2647

Prosjektbeskrivelse

Introduksjon

Utdannings- og forskningskomiteens innstilling til Stortinget (Innst. 317 S, 2017-2018) og konkurransegrunnlaget uttrykker et sterkt ønske om økt kunnskap om hvordan de yngste barna har det i skolen. I vår lesing av de politiske dokumentene som ligger til grunn for konkurransegrunnlaget, tolker vi utlysningen slik at det *ikke* er ønskelig med en effektstudie av seksårsreformen, men en mer helhetlig tilnærming for å belyse de yngste barnas skolehverdag. Det vil si hvordan praksiser, intensjoner i politiske dokumenter og læreplaner, samt overgangen mellom barnehage og skole henger sammen og bidrar til en trygg og god hverdag for de yngste barna i skolen.

I dette prosjektet vil vi belyse og evaluere de yngste barnas skolehverdag i et 20-års perspektiv, fra innføringen av seksårsreformen i Reform 97 og fram til dagens læreplan (L20), Fagfornyelsen. Ved å kombinere pedagogiske, fagdidaktiske og evalueringsteoretiske perspektiver, ønsker vi å beskrive pedagogiske praksiser, lekens rolle, læringsmiljø og prosesser ved overgangen mellom barnehage og skole for de yngste barna (1. og 2. trinn). Med en multimetodisk og flerfaglig tilnærming vil prosjektet bidra til å danne et kunnskapsgrunnlag ved å undersøke aspekter ved skolehverdagen (klasseromspraksiser), samt hvordan intensjonene i læreplaner og offentlige dokumenter blir realisert på både eier- og klasseromsnivå. To hovedproblemstillinger blir belyst: ***i) Hvordan ivaretas de yngste barna i skolen i dag, og i hvilken grad er denne praksisen i tråd med anbefalinger gitt i tidligere forskning? og ii) I hvilken grad er intensjonene i seksårsreformen ivaretatt i dagens skolesystem?*** Det som gjør dette prosjektet *unik* er at vi vil se både på dagens praksiser og på endringer over tid. Dette gjør vi ved å gjenbruke og videreføre resultater, rådata og datainnsamlingsstrategier som ble benyttet i evalueringssprosjektet «Klasserommets praksisformer etter Reform 97» (Klassprax, Klette, 2003), der fokus var å beskrive sentrale trekk ved lærerrollen, elevrollen og klasserommets praksisformer. Et overordnet mål i Klassprax var å bygge opp en database for skole- og klasseromsfaglige spørsmål som kunne danne grunnlag for senere oppfølgingsstudier. Databasen vil sammen med data fra evalueringen utgjøre et solid kunnskapsgrunnlag for å belyse historiske endringer i klasseromspraksiser over tid, som igjen kan benyttes i senere kartleggingsstudier/effektstudier med fokus på klasseromspraksisens betydning for elevresultater og trivselsundersøkelser.

I denne studien ønsker vi å belyse sammenhengene mellom intensjonsnivå og praksis ved å gjennomføre observasjonsstudier i et utvalg klasserom, ved spørreundersøkelser og intervjuer på flere nivåer og ved analyser av policydokumenter. Studien vil ha en programteoretisk innramming. Videre har vi valgt å dele studien inn i to hoveddeler ut fra problemstillingene. Delprosjekt 1 belyser pedagogiske praksiser på barnehage- og klasseromsnivå mens delprosjekt 2 omhandler styrings- og programanalyse og intensjonsnivå.

I det følgende vil vi gi en kort redegjørelse for seksårsreformen, før vi presenterer (i) studiens programteoretiske innramming, (ii) studiens to delprosjekter og (iii) metode og design.

Kort tilbakeblikk på seksårsreformen

Diskusjonen om vilkårene for de yngste barna i skolen dreier seg om hvordan alle barn kan sikres sosial og faglig utvikling gjennom barnehage- og skoleløpet. Fra politiske hold har det de senere årene vært et økt fokus på tidlig innsats og sosial utjevning (Helland et al., 2019; Kunnskapsdepartementet, 2019; Lillejord, Børte, Halvorsrud, Ruud & Freyr, 2015; OECD, 2017; Zambrana, Ogden & Zachrisson, 2020).

I forkant av innføringen av Reform 97, hadde det vært en omfattende faglig debatt om hvor seksåringene hørte «hjemme», hva som var en god skolehverdag og hvilke pedagogiske praksiser som var best egnet og tilpasset denne aldersgruppen. En av forutsetningene for senket skolestart var at førsteklasse skulle baseres på det beste fra barnehagen og fra førsteklasse, med fokus på både lek og skriftspråk (Bjørnstad, 2009; Haug, 2006; Kirke, 1996; Klette, 2013, 2003).

I løpet av de siste 20 årene har dette endret seg. Haug (2015) hevder at allerede fra 2003 økte fokus på læring og fag betraktelig samtidig som barnehagepedagogikken gradvis forsvant. Nyere forskning og kunnskapsoversikter viser at skolen for de yngste elevene har dreid mot en mer

akademisert undervisningspraksis der leken har mistet sin posisjon. Fagene står nå sentralt, og kunnskapstester og måloppnåelse synes å legge føringer for undervisningsaktivitetene (Lillejord, Børte & Nesje, 2018; OECD, 2017). Hvilken effekt innføringen av senket skolestart har hatt for elevers læringsresultater har vært omdiskutert og har vist seg vanskelig å måle. Haug (2015) hevder at innføringen ikke viser bedre elevresultater på PISA- og TIMMS-testene. I andre studier synes senket skolestart å ha en positiv påvirkning på barnas leseferdigheter (Gabrielsen et al., 2017), noe som var ett av målene for senket skolestart (Hagtvet, 2003). I LK20 har leken igjen fått en sentral plass for de yngste barna og framheves som nødvendig for både trivsel og utvikling (Kunnskapsdepartementet, 2017a). Det kan derfor synes som om LK20 bygger på intensjoner fra L97, samt at den også er mer i tråd med de verdigrunnlag og arbeidsmåter som spesifiseres i rammeplan for barnehage.

Programteoretisk innramming

Vi vil benytte to overordnede evalueringsteorier som et helhetlig rammeverk for evalueringen av seksårsreformen: *programteori* og *implementeringsteori*. Programteorien har som siktemål å beskrive de ulike innsatsene – ressursene og virkemidlene – i reformen, hvordan innsatsen antas å virke og hvilket utfall som forventes. Implementeringsteorien er på sin side opptatt av hvordan de ulike innsatsene blir iverksatt. De to teoriene utfyller hverandre, slik at de i kombinasjon kan gi et godt grunnlag for å belyse overordnede problemstillinger: Hvilke intensjoner oppnås eller oppnås ikke, og hvorfor? Hvis målene ikke nås, er det da selve 'programmet' (reformen) og virkemidlene som ikke er tilstrekkelig godt fundert, eller er det implementeringen av reformen som ikke har fungert?

Evalueringen av seksårsreformen skjer mer enn 20 år etter reformen først ble introdusert. I løpet av disse årene har det kommet andre reformer av betydning for seksåringene. Det skisserte utgangspunktet egner seg til å belyse hvordan ulike policydokumenter har virket inn på realiseringen av de opprinnelige intensjonene for skolestart for seksåringer og den praksis som gjør seg gjeldende.

Programteori

Programteorien representerer det overordnede rammeverket for evalueringen. Programteori er et hjelpemiddel i evalueringsforskning, der evalueringen tar utgangspunkt i forventninger til tiltakenes implementering og virkninger. Programteori innebærer at forskeren først søker å kartlegge antakelsene om hvordan virkemidlene skal føre til de ønskede målene, for deretter å undersøke om disse faktisk er realisert. Hvilke mekanismer var i utgangspunktet antatt å virke for at virkemidlene skulle føre til målet, og i hvilken grad har mekanismene fungert slik man hadde tenkt? En slik rekonstruksjon av programmet, der evaluator setter opp en mer eller mindre detaljert kjede over de antatte utviklingsstadiene i et program, utgjør «programteorien» (Sverdrup, 2002, s. 64). Programteorien synliggjør mekanismene som må være til stede for at innsatsen skal gi de ønskede resultatene. Programteori innebærer at vi følger hvordan praksis utvikler seg sett i forhold til intensjonene, virkemiddelbruken og ressursinnsatsen. På denne måten kan programteori bidra til å tydeliggjøre forventede årsaksforhold og mekanismer, og til å belyse hvorfor reformer virker eller ikke virker etter intensjonen.

Programteorien tegnes gjerne opp i et diagramkart der det fremgår hva som er innsatsen (ressurser, kompetanse, lovverk etc.), hva innsatsen forventes å påvirke og forventede resultater. På en svært forenklet måte kan dette illustreres slik:

Figur 1.1 En enkel illustrasjon av logikken i programteori

Reform 97 kan sees som et program, som en virkemiddelpakke med «folk, organisasjoner, arbeid og penger som samlet skal bidra til å oppnå bestemte mål» (Sverdrup, 2002, s. 40-41). Den skisserte evalueringen skal omhandle ett element i Reform 97: skolestart for seksåringer, som utgjør

‘programmet’ som skal evalueres. Dette betyr ikke at ikke andre deler av Reform 97 er relevante for evalueringen, men at disse behandles som kontekst for seksårsreformen. Det samme gjelder senere reformer – disse er en viktig del av forutsetningene for implementering av seksårsreformen.

I evalueringen vil vi ved analyser av offentlige dokumenter fra reform 97 til i dag, undersøke argumentasjoner og intensjoner knyttet til de yngste barna i skolen, og virkemidlene som er tatt i bruk for å nå målene med reformen. Gjennom en forenklet programteori, der denne informasjonen koples med data fra klasserommene, kan vi analysere hvorvidt og hvordan intensjonene bak seksårsreformen gjør seg gjeldende for de yngste barna i skolen i dag.

Implementeringsteori og ‘små teorier’

I motsetning til programteorien, som stiller spørsmålet ved selve programmet, tar implementeringslitteraturen programmet for gitt og stiller spørsmål ved måten programmet implementeres på. Implementeringslitteraturen er opptatt av de prosessene som programmet går gjennom: hvordan formidles det, hvem er ‘mottaker’ av programmet, og hvilken betydning har ulike forhold i omgivelsene for programmets iverksetting? Implementeringsteorien setter lys på hvordan trekk ved implementeringen påvirker måloppnåelsen.

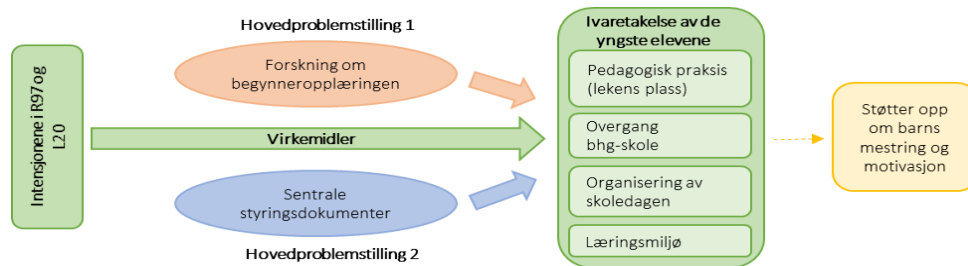
For vårt formål, der vi ser utviklingen etter seksårsreformen i et langsiktig perspektiv, vil det være hensiktsmessig å foreta en ganske grovkornet implementeringsanalyse. Særlig viktig vil det være å se om kjennetegn ved *mottakerne* av programmet – i første rekke skolene, med sine ansatte, ledere og eiere – har hatt betydning for iverksettingen av seksårsreformen. Virksomheter vil møte en reform på ulike måter, avhengig av ressurser, grad av autonomi og kulturelle trekk. Viktige elementer for evalueringen av seksårsreformen er at den implementeres i kommuner med svært ulike forutsetninger samt at reformen omfatter en tjeneste preget av lange tradisjoner og sterke profesjoner. Det vil også være viktig å se på betydningen av hvordan reformen er *formidlet* – hvilke aktører som har ansvaret, hvilke virkemidler som er tatt i bruk og hvordan styringssystemet er benyttet. Hvilke styringsvirkemidler er brukt overfor kommunene, som skoleeiere, og hvordan responderer ulike typer kommuner på reformen? I tillegg vil analysene ha oppmerksomhet på hvilken innvirkning forhold i *omgivelsene* kan ha hatt, først og fremst hvilke andre styringssignaler skolene er underlagt, gjennom politiske dokumenter, satsinger og reformer.

‘*Små teorier*’ I tillegg til de overordnede evalueringsteoriene, vil det i evalueringen være særlig viktig å inkludere det Leviton og Lipsey (2007) litt misvisende kaller «små teorier»: teorier om hvordan de yngste barna best ivaretas i skolen. Disse teoriene utgjør et viktig utgangspunkt for studiene av situasjonen for de yngste barna i dag. Dessuten gir denne forskningen mye av premissene i programteorien: er tiltakene som foreslås gjennom politiske dokumenter og læreplaner de ‘riktige’ ifølge forskningen på området? Dette kunnskapsgrunnlaget bidrar til at vi bedre kan vurdere innholdet i de offentlige satsingene mot de yngste elevene i skolen.

Ved å kombinere programteori med implementeringsteori og ‘små teorier’, kan evalueringen gi en bred forståelse av *hva* som lykkes og *hva* som ikke lykkes i reformen, og *hvorfor*. Vi forstår oppdraget slik at hovedpoenget ikke først og fremst er å si om seksårsreformen var vellykket, men snarere å forstå dagens situasjon for de yngste i skolen i lys av reformen, andre politiske satsinger og kunnskapen på feltet. Våre teoretiske innfallsvinkler kan bidra til en forståelse av prosessene som har ledet til de praksiser som i dag gjelder for seks- og syvåringene i norske skoler.

For å kunne evaluere seksårsreformen, samt bidra med råd og kunnskap for å gi de yngste barna (1.- og 2.-trinns elever) en bedre overgang mellom barnehage og skole, en mer tilpasset skolehverdag og en trygg, kreativ og faglig opplæring, stiller vi disse to forskningsspørsmålene:

- 1. *Hvordan ivaretas de yngste barna i skolen i dag, og i hvilken grad er denne praksisen i tråd med anbefalinger gitt i tidligere forskning?***
- 2. *I hvilken grad er intensjonene i seksårsreformen ivaretatt i dagens skolesystem?***

Forskningsspørsmål 1 vil primært bli besvart under delprosjekt 1 (WP2) og forskningsspørsmål 2 vil bli undersøkt i delprosjekt 2 (WP3).

Beskrivelse av delprosjektene

Delprosjekt 1) Pedagogisk praksis i barnehage og skole (WP 2 a og b)

Med bakgrunn i prosjektet «Klasserommets praksisformer etter Reform 97» (Klette, 2003) og annen forskning, vil vi undersøke hvilke pedagogiske praksiser som gjør seg gjeldende i dagens begynneropplæring og som bidrar til et godt, trygt og motiverende skolemiljø for de yngste barna i skolen. Forskningen framhever at overgangen mellom barnehage og skole og skolens pedagogiske praksis første skoleår har stor betydning for barns motivasjon, mestring, sosial og faglig kompetanse, psykisk helse og trivsel videre i skoleløpet (Ahtola et al., 2011; Becher, Bjørnstad & Hogsnes, 2019; Helland et al., 2019). For de yngste elevene vil en klasseromsorganisering og et læringsmiljø preget av gode relasjoner, fleksible økter og bruk av lek som pedagogisk virkemiddel være inspirerende og motiverende i deres læring (Brostrøm, 2019; Helland et al., 2019; Lillejord et al., 2018; Vatne, 2006). Det er likevel stor variasjon i hvordan skolene tilpasser seg barnets kjønn og alder (NOU 2019: 3, 2019). Intensjonen i reform 97 var at spesielt opplæringen i første klasse skulle bygge på tradisjoner fra både barnehage og skole, med fokus på lek, pedagogisk fleksibilitet og sterke voksen-barnrelasjoner (Haug, 2015, 2006). I evalueringen av Reform 97, var det kun «Klassprax» som hadde eksplisitt fokus på klasseromspraksiser i 1. klasse (Haug, 2015). Deres funn viser at det var hyppig bruk av lek, men at leken i liten grad ble brukt som verktøy for tilegnelse av nye kunnskaper og kompetanser (Hagtvet, 2003; Haug, 2015). Bjørnstad (2009) studie, basert på det samme materialet, viser at seksåringenes klasserom var preget av en hybridisering av barnehage- og skoleaktiviteter, med høy grad av elevaktive arbeidsformer. Klasserommet bar klart preg av barnehagens innredning, der f.eks. gulvet ble benyttet som læringsarena.

Fra 1. august 2018 ble det innført en lovregulering av skoleeieres plikt til å sørge for at skoler og barnehager samarbeider for å sikre en god overgang. Undersøkelser viser at nesten ni av ti kommuner har etablert felles møteplasser for barnehagelærere og lærere på barneskolen (Fagerholt, Myhr, Naper, Løe & Sivertsen, 2020; Rogde, Daus, Pedersen, Vaagland & Federici, 2019). Det rapporteres imidlertid om store variasjoner i arbeidsmåter for å sikre en god og trygg overgang (Rambøll Management, 2010; Rogde et al., 2019; Østrem et al., 2009). En arbeidsform som synes å fremme elevenes læring er veiledet lek, hvor elevene får en aktiv rolle i egen læringsprosess (Lillejord et al., 2018). Dette fordrer en bevisst klasseromsutforming som er tilpasset veiledet lek, noe som også blir bekreftet i Bjørnstad (2009) og Becher, Bjørnstad & Hogsnes (2019).

Kunnskapsoversikten til Lillejord et al. (2018) er i stor grad basert på nordisk og internasjonal forskning, og viser til få norske studier. Dette tyder på at det er få studier som har undersøkt hvilke pedagogiske praksiser som gjør seg gjeldende i norske 1.- og 2.-trinns klasserom etter Evaluering av Reform 97. Så langt oss bekjent, er det heller ingen større systematiske studier eller klare nasjonale føringer i innholdet i arbeidet med overgangen mellom barnehage og skole, utover veilederen «Fra eldst til yngst» (Kunnskapsdepartementet, 2008) og Hogsnes (2016), som gir råd for å styrke sammenhengen mellom barnehage og skole. For å få økt kunnskap om dagens situasjon, og for å kunne tilrettelegge for en best mulig praksis for de yngste barna, blir det viktig å beskrive hvilke pedagogiske praksiser som er gjeldende i 1.- og 2.-trinnsklasserom og hvordan en god kontinuitet i

overgangen mellom barnehage og skole kan sikres for å ivareta barnas motivasjon og trivsel inn i skolens første år. Vi søker derfor å undersøke hvordan skoledagen organiseres for de yngste elevene for å sikre en skapende og lekende tilnærming i undervisningen. Med bakgrunn i dette har vi utviklet ni forskningsspørsmål:

- 1) Hva særpreger endringene i klasseromspraksiser fra Reform 97 til dagens praksis på 1. trinn?
- 2) Hvilke type pedagogiske praksiser i overgangen mellom barnehage og skole bidrar til å styrke barnas motivasjon og læringslyst på 1.- og 2.- trinn?
- 3) Hva er barna opptatt av i overgangen mellom barnehage og skole, og hvilke aktiviteter og arbeidsformer framhever barna som motiverende i barnehagen og på førstetrinn?
- 4) Hva kjennetegner sentrale undervisnings- og arbeidsformer på 1.- og 2.- trinn?
- 5) Hvilke samtaleformer preger interaksjonene i klasserommet mellom lærere og elever, og elever imellom?
- 6) Hvilke typer lekende tilnærminger benyttes i klasserommet på 1.- og 2.- trinn?
- 7) Hva kjennetegner klasserommets fysiske miljø på 1. og 2. trinn?
- 8) I hvilken grad og hvordan tilpasser lærerne sin pedagogiske praksis i forhold til kjønn og alder ved skolestart?
- 9) Hva kjennetegner læringsmiljøet i barnehage, 1.- og 2.-trinn kartlagt med verktøyet Classroom Assessment Scoring System (CLASS)?

Foruten den mer generelle pedagogiske praksisen, samt fysisk miljø og lengde på arbeidsøktene, ønsker vi også å se mer nøye på to av kjernefagene, norsk og matematikk. Begge fagene har lang tradisjon innenfor begynneropplæringen, samt at leken framheves eksplisitt i disse fagene både i kompetansemål og arbeidsmåter etter 2. trinn.

Hva vet vi i dag om begynneropplæringen i norskfaget?

Hagtvet (2003) fant i evalueringen av L97 at leken hadde et uutnyttet potensial med hensyn til skriftspråkstimulerende aktiviteter. Senere har språkleker stått sentralt (Høgøhaug, 2015), men det er uvisst hvordan lekende tilnærminger benyttes i dagens klasserom. Fra å innføre én ny bokstav hver eller hver annen uke, innfører mange nå to eller flere bokstaver i uka, og syntetisk leseopplæring ser igjen ut til å være rådende. I 2009 ble nasjonale kartleggingsprøver obligatoriske også for første klasse, noe som viser at det forventes formell leseopplæring blant 6-åringene. PIRLS, som måler leseferdighet internasjonalt blant 10-åringene, viser en klar framgang for norske elever fra 2001 til 2016 (Gabrielsen et al., 2017). Kjønnforskjellene innenfor lesing er større i Norge enn i sammenliknbare land, og er økende i favør jentene. Innføring av nettbrett preger mange førsteklasse og har gitt nytt liv til tradisjonen «å skrive seg til lesing» (Trageton, 2003). Det er imidlertid uklart om bruk av nettbrett gir bedre faglige resultater (Berrum, Fyhn, Gulbrandsen & Nilsen, 2017). Oppdagende/utforskende skriving (Hofslundsengen, Hagtvet & Gustafsson, 2016) er også en del av å skrive seg til lesing, og ser ut til å gi gode resultater når det gjelder fonembevissthet og ordbevissthet (Hofslundsengen et al., 2016), men det er uklart i hvor stor grad disse arbeidsformene faktisk brukes. Sentrale forskningsspørsmål relatert til norsk i begynneropplæringen vil være:

- 1) Hvordan arbeides det med skriftspråkstimulering for å nå kompetansemål etter 2. trinn?
- 2) Hvordan praktiseres utforskende og lekende arbeidsmåter i norsk for å motivere til barns lese- og skrive lyst?
- 3) Hvilken type lek tilrettelegges det for slik at barn kan ta i bruk språk og samhandling i tilegnelse av grunnleggende ferdigheter i faget?

Hva vet vi i dag om begynneropplæringen i matematikkfaget?

Rammeplanen for barnehagene (Kunnskapsdepartementet, 2017b) vektlegger at barna skal oppmuntres, erfare og utforske de matematiske begrepene, mens læreplanene LK06 og LK20

spesifiserer tydeligere hva elevene skal kunne av de ulike matematiske temaene. En mulig implikasjon av dette er at skolene bør bygge videre på forståelse og utforskning som barnehagene skal ha jobbet mye med. Det er ofte i lek og interaksjon med andre barn at matematikken blir utforsket, og barnehagelærere bruker ofte barnas egne initiativer og leker til å arbeide med matematikk (Björklund & Barendregt, 2016).

Tidlig matematikkopplæring handler om forståelsen av matematiske strukturer, og skal være preget av utforskning og oppdagelser. Et særtrekk ved barns tidlige matematiske resonnement er stor bruk av gester og kroppslige handlinger (Breive, 2019). Også forskning på digitale verktøy i barnehagen viser at barna forklarer resonnementene sine gjennom multimodale interaksjoner som klikk og dra, ikke-verbal peking og verbale forklaringer (Hundeland, Carlsen & Erfjord, 2014). Det blir dermed interessant å se på hvordan interaksjonsmønstrene er i matematikklasserommet i 1.- og 2.-klasse. Vi stiller følgende forskningsspørsmål:

- 1) Hvordan støttes barns resonneringsferdigheter gjennom bruk av multimodale interaksjoner og kroppslige handlinger?
- 2) Hvordan tilrettelegges det for motiverende, lekende og utforskende arbeidsmåter for elevenes tilegnelse av tallforståelse?
- 3) Hvilken type lek tilrettelegges det for slik at barn kan ta i bruk matematisk språk og samhandling i tilegnelse av grunnleggende ferdigheter i faget?

Datagrunnlag for delprosjekt 1

- Spørreundersøkelse til lærere og barnehagelærere om fysisk miljø og organisering, læringsmiljø, undervisnings- og arbeidsmåter, lekens rolle, samarbeid barnehage og skole mv.
- Case-studier til et utvalg kommuner med klasseromsobservasjoner og intervjuer
- Intervjuer med lærere, barnehagelærere og barn

Se avsnittet 'metodisk design' for nærmere redegjørelse for datamateriale og analysemetoder

Delprosjekt 2) Programanalyse (WP3)

Hensikten med arbeidspakken er å kartlegge hvordan intensjonene med seksårsreformen er ivaretatt i sentrale politiske dokumenter og læreplaner i løpet av årene etter reformen. Det vil bli lagt vekt på analyse av forarbeidene og stortingsdebattene knyttet til seksårsreformen samt utformingen av Kunnskapsløftet, Fagfornyelsen og læreplanene for de yngste elevene i skolen.

I tillegg til å undersøke hvordan offentlige dokumenter omtaler intensjonene med reformen, blir det også viktig å studere hvilke virkemidler som benyttes for å iverksette politikken på området. Fra andre studier vet vi at norske kommuner har ulike forutsetninger for å 'ta opp' statlige reformer (Myrvold et al., 2011). Forskjeller i folketall, økonomi, kompetanse, organisering og sosioøkonomiske forhold, kan ha betydning for hvorvidt og hvordan kommunen, som skoleeier, responderer på statlige styringssignaler. Viktige forskningsspørsmål i denne delen av evalueringen, er:

- 1) Hvilke intensjoner lå til grunn for seksårsreformen, og hvordan er disse fulgt opp i senere offentlig dokumenter?
- 2) Hvordan er opplæringen av de yngste ivaretatt av Fagfornyelsen?
- 3) Hvilke virkemidler benyttes i seksårsreformen og senere reformer, og hvordan responderer skoleeiere og skoleledere på reformene? Er det forskjeller mellom ulike typer kommuner og skoler i hvordan de implementerer reformene?
- 4) Hvordan har organiseringen av opplæringen for de yngste utviklet seg siden Reform -97?

Datagrunnlag for delprosjekt 2

- Analyse av offentlige dokumenter og læreplaner knyttet til seksårsreformen, Kunnskapsløftet og Fagfornyelsen
- Spørreundersøkelse til skoleeiere og skoleledere om organiseringen av opplæringen for de yngste elevene. Kopling av disse dataene til registerdata om kommunene
- Case-studier et til utvalg kommuner med intervju av skoleeier samt et utvalg skoleledere
- Intervjuer med sentrale aktører om Fagfornyelsen

Se avsnittet 'metodisk design' for nærmere redegjørelse for datamateriale og analysemetoder.

Metodisk design

For å ha en helhetlig tilnærming til de yngste barnas skolehverdag har vi valgt en såkalt *team-forskningstilnærming*, hvor forskerne i prosjektet samarbeider tett både i datainnsamling og under analysearbeid. I denne type forskning blir også brukermedvirkning sentral gjennom innspill og diskusjoner med referansegruppemedlemmene i alle faser av undersøkelsen (jf. Creese, Bhatt, Bhojani & Martin, 2008). Forskergruppen representerer ulike fagtradisjoner og kompetansefelt, noe som bidrar til at vi kan beskrive og forstå de yngste barnas skolehverdag fra flere perspektiver. En slik tilnærming krever et multimetodisk design, hvor en kombinerer kvantitative og kvalitative data.

Datainnhenting og metodiske tilnærminger vil i hovedsak bygge på i) nasjonale spørreundersøkelser rettet mot sentrale aktører som eiere, skoleledere, lærere og barnehagelærere, ii) dokumentanalyse av relevante politiske dokumenter og læreplaner, og iii) systematiske og dybdeorienterte casestudier basert på observasjoner og intervjuer. I tillegg vil vi gjennomføre noen intervjuer på nasjonalt nivå. Deler av studien vil bygge videre på og gjenbruke spørreskjema og observasjonskategorier som ble benyttet i «Klasserommets praksisformer etter Reform 97».

Når det kommer til analyse av datamaterialet, vil de ulike delene av prosjektet (WP'ene) bli analysert hver for seg og på tvers av arbeidspakkene. Dette for å kunne beskrive hvilken betydning de ulike nivåene (eier, skoler, lærere og barn) har for den pedagogiske praksisen som blir realisert i de yngste barnas skolehverdag.

Survey studier

Vi vil gjennomføre to nasjonale spørreskjemaundersøkelser, en rettet mot lærere på førstetrinn og barnehagelærere (WP 2a og b), og en studie som retter seg mot skoleeiere og skoleledere (WP3).

Survey studie 1: Lærere og barnehagelærere

Første steg i datainnsamlingen vil være å sende ut spørreskjema til barnehagelærere og lærere på 1. trinn. Hvis det er ressurser til dette, er det også ønskelig å følge opp med en kortere spørreundersøkelse i løpet av vår 2021 - høst 2022 til et utvalg lærere på 1. og 2. trinn, for å kunne se om det har vært endringer i forhold til organisering og praksiser når Fagfornyelsen har blitt mer innarbeidet i klasseromspraksisene.

Hensikten med spørreskjema til barnehagelærere og lærere er å få en nasjonal kartlegging av klasserommens fysiske miljø og organisering, tidsbruk, hvilke undervisnings- og arbeidsmåter som benyttes, lekens rolle, læringsmiljø, samarbeid mellom barnehage og skole mm. For å kunne kartlegge endringer over tid, vil en del av spørreskjemaet bygge på de samme spørsmålene som i «Klassprax». I tillegg vil vi inkludere nyere spørsmål som er relevant for dagens kontekst. Her vil blant annet faktorer som gruppestørrelse, lærertetthet, tilrettelegging for kjønn og alder ved skolestart, samarbeid mellom barnehage og skole, samt sentrale områder fra Fagfornyelsen være relevante.

Spørreskjemaundersøkelsen er designet til å være en selvstendig kartlegging, men den vil også bli benyttet som grunnlag for utvalg av enkelte caser av barnehager og skoler for å kunne beskrive variasjon og mangfold i ulike praksiser. Spørreskjema vil også kunne bidra til å utvikle mer spesifikke observasjonskategorier og kriterier for casestudiene.

For å få en forholdsvis høy svarrespons er det sentralt at spørreskjema ikke tar mer enn 20 minutter å besvare. For å kunne sammenligne med Klassprax-datasettene er vi avhengig av minimum 1000 respondenter. Av erfaring vet vi at det er stort frafall i svarprosent ved bruk av spørreskjema til lærere. For barnehagelærere har vi fra GoBaN studien en bedre erfaring med høy svarprosent. Det vil si at vi må sende til et stratifisert utvalg på minimum 3000-4000 lærere og barnehagelærere.

Survey studie 2: Skoleeiere og skoleledere

Vi ønsker å gjennomføre korte spørreundersøkelser til skoleeiere og -ledere. Undersøkelsene vil dreie seg om hvordan det legges til rette for de yngste elevene i skolen, og hvordan kommunen/skolen responderer på føringene i ulike reformer og satsinger rettet mot disse. For å hindre press på respondentene, vil det vurderes om aktuelle spørsmål kan søkes inn i Udirs undersøkelse 'Spørsmål

til Skole-Norge'. Da disse undersøkelsene nylig har stilt spørsmål om overgang mellom barnehage og skole, vil vi søke tilgang til disse dataene for nærmere analyse og mulig kopling til andre data.

Survey-studiene vil bli designet slik at de innehar en felles kodenøkkel (ID) for hver kommune, som gir oss mulighet til å koble sammen datasettene. Dette gir oss anledning til å analysere om faktorer på kommunenivå/organisasjonsnivå har betydning for praksiser som kommer til uttrykk på lærer- og klassenivå. Bruk av ID-koder gir også muligheter til at datamaterialet både kan benyttes i senere oppfølgingsstudier og sammenkobles med andre studier på kommunenivå, som blant annet trivselsundersøkelser og læringsutbytteundersøkelser.

Innsamlede data fra eier- og ledernivå vil også koples med registerdata fra Kommunedatabasen, slik at vi kan gjennomføre analyser av hvordan ulike typer kommuner (med ulik størrelse, beliggenhet, ressurstilgang, kompetanse, mv) responderer på føringene i offentlige dokumenter.

Case-studier

Andre steg i studien gjennomføres ved bruk av en casetilnærming. Via systematiske-, etnografiske- og videoobservasjoner, samt intervjuer, vil vi kartlegge og beskrive barnehagens overgangspraksiser og klasserommets praksisformer på 1. og 2. trinn.

For å belyse en bred og helhetlig tilnærming til det mangfold av praksisformer som forekommer i dagens klasserom, vil vi benytte oss av flere datainnsamlingsstrategier. **Systematiske observasjoner**, reviderte punktobservasjoner fra Klassprax vil bli benyttet for å kartlegge tidsbruk, aktiviteter, hyppighet, innhold, lek med mer. **Etnografiske observasjoner**, vil bli benyttet til å beskrive hverdagen i barnehagen og klasserommet. Ved bruk av løpende feltnotater/nedtegninger vil vi beskrive aktiviteter, samt handlings- og ytringsforløp som forekommer. Det kreves minimum tre observasjonsdager for å kunne se en sammenheng i de praksiser som forekommer. **Videoobservasjoner** vil bli benyttet for å kartlegge læringsmiljøet. Her vil vi bruke den standardiserte observasjonsprotokollen Classroom Assessment Scoring System (CLASS). Denne protokollen er utviklet for både barnehage og skole, noe som gjør at vi kan se sammenhenger og endringer mellom de utvalgte barnehager og klasserom over tid. CLASS tar utgangspunkt i interaksjon og læringsmiljø i vid forstand, hvor det opereres med tre hovedkategorier: emosjonell støtte, organisatorisk støtte og undervisningsrettet støtte (Pianta & Hamre, 2009). De tre valgte observasjonstilnærmingene vil bidra til å utdype hverandre og gi dybdebeskrivelser og forklaringer av gjeldende praksiser. Foruten observasjoner vil vi også benytte **intervju** med både lærere og barn. Intervju med barnehagelærer og lærere vil blant annet ha fokus på hvordan lærerne tilrettelegger for ulike aktiviteter i fagene (med et spesielt fokus på norsk og matematikk), lekens rolle, overgangen mellom barnehage og skole og mellom 1. og 2. trinn, Fagfornyelsen, samt hvordan de tilrettelegger for kjønn og barns modningsnivå. Vi vil også ha **fokusgruppeintervjuer med grupper av barn** i barnehage og på første trinn, for å innhente barnas tanker og erfaringer om hva som er viktig i overgangen og hvilke aktiviteter som motiverer deres læring. Her vil vi dele barna inn i ulike grupper, blant annet grupper med de yngste skolestarterne, eldste skolestarterne, kjønnshomogene og blandete grupper. Dette for å kunne få kunnskap om hvorvidt barna vektlegger ulike ting jf. alder ved skolestart og kjønn. Gode fokusintervju med barn krever at forskerne har god kunnskap og erfaring med å samtale med denne aldersgruppen, noe flere av forskerne i prosjektet har lang erfaring med.

Som det framgår av framdriftsplanen har vi valgt å legge klasseromsobservasjoner til 1. og 2. kvartal 2021 for de barna som starter på 1. trinn høst 2020 og 2. trinn i 2021. Dette er bevisst valgt for å kunne belyse praksis før kartleggingsprøver i mars, og se om praksisen påvirkes av læringstrykk eller om det er kompetansemål og arbeidsmåter som framheves i Fagfornyelsen som er gjeldende. For kull 2021 ønsker vi å kunne følge barna fra barnehage vår 2021 og overgangen til 1. trinn 21/22 og 2. trinn 22/23. På denne måten kan vi oppnå detaljerte beskrivelser av ulike praksiser og kontinuiteten mellom pedagogiske praksiser og aktiviteter mellom barnehage og skole og mellom 1. og 2. trinn. Det å følge opp klasseromsobservasjoner over flere år (2021-2023) gir oss mulighet til å se på endringer over tid når Fagfornyelsen har fått «satt» seg i lærernes praksiser.

I tillegg til de omfattende observasjonsstudiene og intervjuer med lærere og barn, vil vi gjennomføre **intervjuer på ledernivå** i de utvalgte kommunene og skolene, slik at vi kan se eventuelle

sammenhenger mellom skoleeiers og skoleleders tilrettelegging og den praksis som observeres i klasserommene.

Utvalgskriterier

Barnehager og klasserom velges ut med tanke på variasjon som har betydning i lys av forskning og utdanningspolitisk intensjoner (geografisk spredning, skole/klassestørrelse, skoletype (fådelte, 1.-10. trinn, åpne landskap, ideologibaserte skoler), lærertetthet og pedagogisk organisering mm. For å se på endring i praksis over tid vil vi, hvis mulig, også benytte oss av fire av skolene som var med i Klassprax-studien. Når det gjelder utvalg av barnehager søker vi variasjon i ulike tilnærminger og praksiser for tilrettelegging av overgangen mellom barnehage og skole. Surveystudiene vil også bidra til konstruksjon av case som er relevant å beskrive nærmere.

Casestudier er både tids- og ressurskrevende, vi ønsker derfor å dekke 8 klasserom per kull for å beskrive variasjon og mangfold i praksiser. Det vil si at vi tilsammen vil dekke 16 klasserom på 1. trinn, og 16 på 2. trinn. Når det gjelder barnehage har vi valgt å følge fire barnehagegrupper som hver har ulike tilnærminger til overgangspraksiser.

Etiske overveielser

Det stilles strenge krav til forskning rettet mot barn i barnehage og skole, og all datainnsamling og forskning vil gjennomføres i tråd med retningslinjer for personvern og GDPR. Det stilles særlige krav til samtykke, analyse og lagring ved bruk av video. Datainnsamling, analyse og presentasjon av resultater vil ta hensyn til prinsipper om informert samtykke, frivillighet og konfidensialitet. Det vil innhentes tillatelse fra ledelsen ved barnehagene og skolene, samt fra involverte ansatte, barn og foreldre. Dersom foreldre ikke samtykker, vil barna ikke involveres i undersøkelsen. Barnas rettigheter og integritet skal ivaretas, og de skal kunne reservere seg, selv om foreldrene har gitt godkjenning. Dette krever at forskerne er lydhøre overfor barna i forbindelse med fokusgruppeintervju og observasjoner. Alle data vil bli lagret i overensstemmelse med retningslinjer for OsloMet og NSD. Vi vil benytte oss av USIT sin server for Tjenester for Sensitive Data (TSD), hvor også spørreskjemadata og intervjumateriale blir direkte importert. For å kunne koble ulike datasett sammen vil vi utvikle kodenøkler som kun prosjektleder har tilgang til. Alle data vil bli aidentifisert i rapportering og analyse, slik at deltakernes anonymitet ivaretas. I rapporteringer vil det ikke være mulig å tilbakeføre informasjon til enkeltindivider, skoler eller barnehager.

Referanser

- Ahtola, A., Silinskas, G., Poikonen, P.-L., Kontoniemi, M., Niemi, P. & Nurmi, J.-E. (2011). Transition to formal schooling: Do transition practices matter for academic performance? *Early childhood research quarterly*, 26(3), 295-302.
- Becher, A. A., Bjørnstad, E. & Hogsnes, H. D. (Red.). (2019). *Lek i begynneropplæringen : lekende tilnærminger til skole og SFO*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Björklund, C. & Barendregt, W. (2016). Teachers' pedagogical mathematical awareness in Swedish early childhood education. *Scandinavian journal of educational research*, 60(3), 359-377.
- Bjørnstad, E. (2009). *Seksåringenes klasseromsaktiviteter: en kvalitativ studie av norske førsteklasser og svenske førskoleklasser* (Doktoravhandling). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Breive, S. (2019). *Processes of mathematical inquiry in kindergarten* (Doctoral dissertation). University of Agder.
- Brostrøm, S. (2019). Leg i 1.klasse. I A. A. Becher, E. Bjørnstad & H. D. Hogsnes (Red.), *Lek i begynneropplæringen. Lekende tilnærminger til skole og SFO*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Creese, A., Bhatt, A., Bhojani, N. & Martin, P. (2008). Fieldnotes in team ethnography: researching complementary schools. *Qualitative Research*, 8(2), 197-215.
- Fagerholt, R. A., Myhr, A., Naper, L. R., Løe, I. & Sivertsen, H. (2020). *Spørsmål til Barnehage-Norge 2019. Analyse og resultater fra Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelse til barnehagesektoren*. (Trøndelag Forskning og Utvikling, Rapport 2020:1). Hentet fra <https://tfou.no/wp-content/uploads/2020/02/tfou-rapport-2020-1.pdf>
- Gabrielsen, E., Hovig, J., Rongved, E., Strand, O., Støle, H. & Toft, T. E. (2017). *Godt nytt! Norske resultater fra PIRLS 2016*. Stavanger: Lesesenteret. Hentet fra https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/forskningsrapporter/pirls2016_hovedrapport.pdf
- Hagtvet, B. E. (2003). Skriftspråkstimulering i første klasse: faglig innhold og didaktiske angrepsmåter. I K.Klette (Red.), *Klasserommets praksisformer etter Reform 97* (s. 173-219). Pedagogisk forskningsinstitutt: Unipub AS.
- Haug, P. (2015). Seksåringereforma-Om innføringa av seks års alder for skulestart og tiårig obligatorisk grunnskule. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 99(06), 403-416.

- Haug, P. (Red.). (2006). *Begynnaropplæring og tilpassa undervisning : kva skjer i klasserommet?* Bergen: Caspar forlag.
- Helland, S., Wilhelmsen, T., Alexandersen, N., Brandlistuen, R., Schjøberg, S. & Wang, M. (2019). *Skoleferdigheter og psykisk helse hos 8-åringer. Betydningen av pedagogisk praksis i barnehagen og læringsmiljø i skolen*. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Hofslundsengen, H., Hagtvet, B. E. & Gustafsson, J.-E. (2016). Immediate and delayed effects of invented writing intervention in preschool. *Reading and Writing*, 29(7), 1473-1495.
- Hogsnes, H. D. (2016). *Kontinuitet og diskontinuitet i barns overgang fra barnehage til skolefritidsordning og skole. En multimetodisk studie av pedagogers og sfo-lederes prioriteringer av tiltak og barns erfaringer med kontinuitet og diskontinuitet* (PhD-avhandling). Høgskolen i Sørøst-Norge, Kongsberg.
- Hundeland, P. S., Carlsen, M. & Erfjord, I. (2014). Children's engagement with mathematics in kindergarten mediated by the use of digital tools. I U. Kortenkamp, B. Brandt, C. Benz, G. Krummheuer, S. Ladel & R. Vogel (Red.), *Early Mathematics Learning. Selected papers of the POEM 2012 conference* (s. 207-221). Springer.
- Høgshaug, G. (2015). Språklek som basis for den første lese- og skriveopplæringen. *Spesialpedagogikk*, 80(7), 28-32.
- Kirke, u.-o. f. (1996). *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. Oslo: Nasjonalt læremiddelsenter.
- Klette, K. (Red.). (2003). *Klasserommets praksisformer etter Reform 97*. Oslo: Pedagogisk forskningsinstitutt: Unipub AS.
- Kunnskapsdepartementet. (2008). *Fra eldst til yngst. Samarbeid og sammenheng mellom barnehage og skole. Veileder*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/barnehager/veileder/f-4248-fra-eldst-til-yngst.pdf>
- Kunnskapsdepartementet. (2017a). *Overordnet del - verdier og prinsipper*. Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>
- Kunnskapsdepartementet. (2017b). *Rammeplan for barnehagen: Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/>
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Tett på – tidlig innsats og inkluderende fellesskap i barnehage, skole og SFO* (Meld. St. 6 (2019–2020)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/3dadcd48f7c94401ebefc91549a5d08cd/no/pdfs/stm201920200006000dddpdfs.pdf>
- Leviton, L. C. & Lipsey, M. W. (2007). A big chapter about small theories: Theory as method: Small theories of treatments. *New Directions for Evaluation*, 2007(114), 27-62.
- Lillejord, S., Børte, K., Halvorsrud, K., Ruud, E. & Freyr, T. (2015). *Tiltak med positiv innvirkning på barns overgang fra barnehage til skole. En systematisk kunnskapsoversikt*. Oslo: Kunnskapssenter for utdanning.
- Lillejord, S., Børte, K. & Nesje, K. (2018). *De yngste barna i skolen: Lek og læring, arbeidsmåter og læringsmiljø - En forsknings kartlegging*. Oslo: Kunnskapssenter for utdanning.
- Myrvold, T. M., Møller, G., Zeiner, H., Vardheim, I., Helgesen, M. K. & Kvinge, T. (2011). *Den vanskelige samhandlingen. Evaluering av forvaltningsreformen i barnevernet*. (NIBR-rapport 2011:25). Hentet fra <http://www.hioa.no/extension/hioa/design/hioa/images/nibr/files/2011-25.pdf>
- NOU 2019: 3. (2019). *Nye sjanser – bedre læring. Kjønnforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- OECD. (2017). *Starting strong V. Transition from early childhood education and care to primary education*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Pianta, R. C. & Hamre, B. K. (2009). Conceptualization, measurement, and improvement of classroom processes: Standardized observation can leverage capacity. *Educational researcher*, 38(2), 109-119.
- Rambøll Management. (2010). *Kartlegging av det pedagogiske innholdet i skoleforberedende aktiviteter i barnehager*. Oslo: Rambøll.
- Rogde, K., Daus, S., Pedersen, C., Vaagland, K. & Federici, R. A. (2019). *Spørsmål til Skole-Norge våren 2019* (NIFU rapport 8/2019). Hentet fra <https://www.udir.no/contentassets/648eecb1bdb142f6966b4cc31630cec6/nifurapport2019-8-sporsmal-til-skole-norge-varen-2019-002.pdf>
- Sverdrup, S. (2002). *Evaluering : faser, design og gjennomføring*. Bergen: Fagbokforl.
- Trageton, A. (2003). *Å skrive seg til lesing : IKT i småskolen*. Oslo: Universitetsforl.
- Vatne, B. (2006). Leik. I P. Haug (Red.), *Begynnaropplæring og tilpassa undervisning: kva skjer i klasserommet?* (s. 55-84). Bergen: Caspar forlag.
- Zambrana, I. M., Ogden, T. & Zachrisson, H. D. (2020). Can Pre-Academic Activities in Norway's Early Childhood Education and Care Program Boost Later Academic Achievements in Preschoolers at Risk? *Scandinavian journal of educational research*, 64(3), 440-456.
- Østrem, S., Bjar, H., Føsker, L. I. R., Hogsnes, H. D., Jansen, T. T., Nordtømme, S. & Tholin, K. R. (2009). *Alle teller mer: en evaluering av hvordan Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver blir innført, brukt og erfart* (8278602123). Tønsberg: Høgskolen i Vestfold.